

*HOMENATGE A LES VÍCTIMES
DEL FRANQUISME*

JULI CLAVIJO

A

quest és el text de la intervenció que vaig fer el 27 de febrer de 2010 en la celebració de l'homenatge que va organitzar l'Ajuntament d'Olot i el Govern de Catalunya a les persones de la nostra comarca que havien estat víctimes de la repressió de la dictadura franquista. Va ser un acte senzill però de gran emotivitat i un just reconeixement a les desenes de persones que, d'una manera o altra, van ser represaliades. Tal com es veurà, en la meua intervenció vaig fer una al·lusió directa al nostre enyorat company i amic, Jordi Pujiula, com a persona que més i millor havia treballat sobre aquesta part de la nostra història. Ara, amb aquest número el recordem i mantenim d'aquesta manera, la seva memòria.

* * *

La primera cosa que els vull expressar és la meua satisfacció per haver pogut participar en aquest acte i el meu agraïment al govern de Catalunya, avui representant per en Joan Boada, amb qui m'uneixen tants lligams històrics, per l'encert d'endegar la recuperació de la història del nostre país durant el Franquisme i promoure el reconeixement institucional a aquelles persones que en varen ser víctimes.

Tal com diu la memòria referida als ajuts concedits als expresos polítics pel govern de Catalunya i que ha estat publicada pel departament d'Interior: *“la repressió no va ser una realitat homogènia. Varià en intensitat i formes al llarg dels anys i segons els àmbits socioeconòmics o nacionals o regionals en què s'aplicà”*. I, efectivament, en el cas concret de la Garrotxa, la repressió exercida pel Franquisme va estar marcada pel caràcter de comarca fronterera que té el

nostre territori. Això va significar, a més de l'establiment d'una forta guarnició militar a Olot, la distribució, pels pobles, d'importants contingents de la Guàrdia Civil amb la finalitat de controlar la població i vigilar la línia fronterera. Un fet del que parlarem més endavant.

Malgrat la varietat de les formes que va adquirir la repressió franquista, allò que va ser homogeni van ser els instruments i els procediments emprats per dur-la a terme. La persecució de les persones demòcrates començà des del primer dia de la revolta de juliol de 1936 i no finalitzà fins a la mort del dictador. Un dels fets més significatius d'aquesta va ser que es perseguiren persones per actuacions realitzades des de l'any 1934, és a dir, abans fins i tot de l'establiment del govern del Front Popular i de l'inici de la guerra. Aquest fet il·lustra, de manera fefaent, l'arbitrarietat d'aquell règim.

Gràcies als treballs de Jordi Pujiula podem conèixer l'abast que va tenir la repressió franquista a la Garrotxa. Aquesta s'inicià al territori després de la seva ocupació pels militars rebels el febrer de 1939, però ja havia començat abans amb els que havien estat capturats als diversos fronts de guerra, tal com podem deduir a través del Registre d'entrada, del lloc de procedència i de la data dels primers oficis arribats a l'Ajuntament d'Olot, els quals comencen el dia 17 de febrer i continuen, ininterrompudament, fins al 12 de març de 1939. Havien estat tramesos des dels camps de concentració de Deusto, Aranda de Duero, Palència, San Marcos de León, Avilés, Saragossa, Santander, Jaca i El Castillo, de Lleida.

El procediment emprat va ser el mateix que s'aplicava arreu. La *Comisión Clasificadora de Prisioneros y Presentados*, per mitjà dels caps d'aquets camps, trametia un ofici demanant: *informes detallados y completos sobre la actuación política de los individuos reseñados al respaldo en relación con el Movimiento Nacional, así como también sobre su conducta, antecedentes políticos y sociales, y si perteneció como directivo, destacado, o simple afiliado a algún partido político*". El resultat d'aquests informes podia ser l'inici d'un procés sense garanties jurídiques davant d'un tribunal militar o, en el millors dels casos, ser portat als anomenats *batallones de trabajadores* per ser utilitzats com a mà d'obra forçada.

Un dels fets que més caracteritza tota aquesta demanda d'informació és el de la gran quantitat de recursos emprats per les autoritats franquistes. Van ser utilitzats tots els mitjans de comunicació d'aquella època: el telèfon, el telègraf, el correu i es va emprar una quantitat extraordinària de material imprès, el que va significar un dispendi de recursos sense cap mirament, encara més censurable per donar-se enmig de l'extrema escassetat que havia provocat la guerra. Això explicat fins a quin punt la repressió va ser prioritària per aquell règim. Una repressió que, a la comarca, tal com senyala Jordi Pujiula, "es dirigí especialment contra les classes més populars, i en especial contra persones de la pagesia, marcant el caràcter rural que tingué aquest fenomen a la Garrotxa".

Aquesta repressió no va afectar els principals dirigents republicans, conscients que per la seva responsabilitat institucional serien durament castigats, que per això van poder travessar la frontera, sinó la gent que s'hi va quedar, perquè estava convençuda que no els passaria res, ja que res no havien fet. Una creença que costaria la vida a alcaldes com en Joan Punsac de Santa Pau o en Miquel Castej de Les Preses, executat aquest amb 78 anys, cosa que el converteix en una de les víctimes de més d'edat de les afusellades a Catalunya.

La complicitat de les autoritats locals franquistes en la repressió va ser activa i conscient, tal com demostren les seves respostes donades a la demanda d'informes dels camps de concentració i a les que posteriorment els reclamaren els tribunals dels consells de guerra. Víctimes d'aquests informes van ser les 115 persones afusellades de la comarca, de les quals, 22 eren d'Olot.

També hi va haver una repressió protagonitzada directament pels primers alcaldes, com a caps locals del règim, en especial la que va afectar les treballadores i treballadors de l'administració pública local. Miquel Pena i Artigas, primer alcalde franquista, va iniciar, en el mes i escaig que va durar el seu mandat, els expedients de depuració de funcionaris municipals. Qui el va substituir, Josep M. Torras i Prunés, que ja havia estat alcalde durant la dictadura de Primo de Rivera, va continuar la seva tasca, incloent-hi la depuració del personal docent. Durant el seu mandat va ser constituïda la *Comisión depuradora* encarregada de l'expurgació dels llibres de la Biblioteca Pública, la qual, malgrat tot, va tenir millor sort que la del Centre Obrer, els llibres de la qual van ser llançats directament al riu. Aquella comissió va ser la responsable de la destitució de la bibliotecària i, a través de la seva composició ens queda palès quins van ser els coautors de la repressió: un representant de l'Ajuntament, un representant de la Falange, uns representants dels partidaris del règim, triats per l'alcalde per ser ciutadans "honorables" i, finalment, el rector de Sant Esteve.

Va ser, sens dubte, durant l'etapa de l'alcalde Torras, quan la repressió va tenir el seu major abast, tal com ens indiquen diversos documents. El primer, és un llistat de maig de 1939 amb 160 noms, dels quals tres són de dones, que porta l'encapçalament de *Relación nominal triplicada de los individuos que desempeñaron cargos de nombramiento del Frente Popular y de los principales afiliados al mismo*. A més de la seva adreça indica la solvència econòmica i l'actitud de cada persona respecte del règim.

El segon document és un llistat, elaborat el 28 d'agost de 1939, amb els noms de 247 persones de la comarca detingudes a la presó d'Olot en unes condicions penoses i que quantitativament representa un percentatge molt elevat respecte de la població de la comarca.

El tercer document és un escrit de l'alcalde, datat el 23 de novembre de 1939, adreçat al Registre de la Propietat demanant sobre els béns de 49 homes i dones

d'Olot, en aplicació de la *Ley de Responsabilidades Políticas*, el qual tindrà la seva resposta el 21 de desembre. Com a conseqüència d'aquestes investigacions, seran imposades diverses sancions, entre les quals cal destacar les que van patir el Dr. Joquim Danés, una multa de 2000 pessetes, o els germans Josep i Miquel de Garganta, que serien condemnats, malgrat viure a l'exili, a la pèrdua dels seus béns i al “*destierro a perpetuidad*”.

I l'últim document, és una nota apareguda al setmanari *Arriba España*, el 13 de gener de 1940, poc abans de la substitució de l'alcalde Torras, el text de la qual ja denota per si mateix, el rerefons d'interessos existent en moltes d'aquelles depuracions:

Aviso para los excombatientes y excautivos: Con motivo de las depuraciones de funcionarios es de suponer que quedaran varias vacantes que con preferencia, por disposición superior, pueden optar a ellas todos los que acrediten ser excombatientes y excautivos.

Rafael Hostench, designat alcalde el 28 de febrer de 1940 i que també ho havia estat durant la dictadura de Primo de Rivera, un cop efectuada la depuració del personal municipal, la va emprendre, el mes de juny, amb el personal de l'Hospital de Sant Jaume, amb una altra comissió creada a l'efecte. Un fet anecdòtic, prou demostratiu de la seva mentalitat, va ser negar-se a pagar a la companyia elèctrica els rebuts pendents per la despesa de llum dels anys 1936 a 1938, ja que l'Alcalde considerava aquell període il·legítim i com si no hagués existit.

Durant aquest any de 1940 encara hi havia a la presó de Girona, l'antic Seminari, 279 homes de la Garrotxa, dels quals 65 eren d'Olot. Al convent de les Adoratius, que era la presó de dones, hi havia cinc olotines. També va ser el període en què es van efectuar el major nombre d'afusellaments, en especial durant els mesos de juny i juliol.

Amb l'inici de la Segona Guerra Mundial la *Dirección General de Seguridad* va emetre una ordre obligant a abandonar la seva llar a totes aquelles persones que havien estat condemnades per la seva actuació durant la Guerra Civil, però que gaudien de llibertat condicional. Per a la resta de la gent es va establir l'obligatorietat de dur un salconduit per desplaçar-se fora del seu municipi. Contemporàniament al conflicte internacional es va donar una reactivació de l'oposició per la creença que les victòries aliades significarien la fi del Franquisme. Una esperança en debades, tal com ja sabem, que va significar la detenció, durant el període 1945-1948, d'almenys setze persones, originàries d'Argelaguer, Besalú, Olot i Tortellà.

A partir de 1950 no hi ha cap oposició política estructurada a la comarca, doncs la repressió constant i el fet que la Garrotxa esdevinguí zona de pas per anar a banda i banda de la frontera, va fer que els partits polítics clandestins

s'estimessin més no tenir una presència activa que impliqués un reforçament de la vigilància. Tot i així, cal esmentar el fet que va tenir lloc el 22 de juny de 1953, quan els militants del PSUC, Àngel Moreno, Joan Panyella i Ramon Solsona van ser morts a la Font de Planells quan passaven la frontera.

La reactivació de l'oposició a la Garrotxa i, particularment, a Olot, té lloc a finals dels 60 amb una generació d'estudiants universitaris, professionals i joves treballadors que van iniciar tot un seguit d'activitats relacionades amb la formació i la difusió de les idees catalanistes i de progrés. Van ser activitats realitzades en la clandestinitat, encara que d'altres ho van ser de manera més o menys oberta, aprofitant les escaletxes que el règim deixava. Una d'aquestes va ser el setmanari *Olot Misión*, al qual és just que avui, en aquest acte d'homenatge a les persones represaliades, fem un recordatori, tant pel seu important paper d'impulsor dels valors democràtics, com pel fet que també va ser una publicació represaliada per la dictadura. Com recordaran algunes de les persones aquí presents, *Olot Misión* era un setmanari d'Acció Catòlica que, a partir del número de Festes de 1969, va iniciar, sota la direcció de Salvador Batalla, rector de la parròquia de les Fonts, i de Josep Maria Bonet, llibreter de la nostra ciutat, una línia editorial crítica de l'acció de govern dels ajuntaments franquistes i de denúncia de les arbitrietats del règim per ser incompatibles amb els d'una societat moderna i democràtica. Aquesta va ser la seva línia d'acció al llarg de la darrera etapa, a través dels seus editorials, articles i còmics, cosa que li va comportar la imposició de diversos expedients sancionadors i l'avís d'amenaça de tancament per part de les autoritats franquistes. *L'Olot Misión* va desaparèixer amb l'inici de la democràcia, el 1979, però es pot dir que la seva influència va continuar en fer possible que les persones que havien format part de la seva redacció i que després van tenir responsabilitats polítiques, es tinguessin respecte, malgrat les seves diferències ideològiques.

Abans d'acabar amb aquesta exposició crec que hem de manifestar el reconeixement que com a historiador s'ha de fer a la recerca desenvolupada per en Jordi Pujiula, una persona pionera en la recuperació de la història de la Guerra Civil i del Franquisme a Olot i a la comarca. Una feina que ve realitzant al llarg dels anys i amb la qual molts ens sentim plenament identificats. La seva obra així com la que es realitza a Olot des del Patronat d'Estudis Històrics d'Olot i Comarca és necessària davant d'algunes deformacions que actualment s'estan produint des d'àmbits tan diferents com l'acadèmic o el judicial en relació al Franquisme. Uns fets que ja eren denunciats pel nostre Raimon quan deia:

“¿T'adones, amic,
t'adones, company
que ja fa molts anys

que ens amaguen la història
i ens diuen que no en tenim,
que la nostra és la d'ells
t'adones, amic?"

És per això que cal afirmar que actes com aquest ens dignifiquen com a país, perquè reconèixer les persones que van patir tant durant tant de temps abans de poder viure en llibertat, ens honora com a éssers humans. I encara que malauradament aquesta reconeixença hagi arribat tard per a la majoria, no podem deixar de dir que avui s'ha saldat un deute.

Gràcies Jordi!